

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
У двох частинах
Частина 2

(Суми, 19 травня 2017 року)

Суми
2017

ГРИБІНІЧЕНКО Р.

(науковий керівник – к. і. н., доц. В. А. Нестеренко)

СПОГАДИ МОЄЇ БАБУСИ ПРО ПОДІЇ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ*

Понад сімдесят років тому завершилася перемогою нашого народу страшна війна, яка забрала мільйони життів. Для гіркої пам'яті немає термінів. З покоління в покоління передаються різні спогади про цю болючу подію. Так і моя бабуся розповіла мені про Велику Вітчизняну війну, яка була нелегкими сторінками життя її родини.

Моя бабуся, Кіяшко Марія Петрівна (дівоче прізвище – Федоренко), народилася 1 березня 1953 року в смт Терни Недригайлівського району Сумської області у родині селян. Батько, Федоренко Петро Вікторович, народився 1918 року в селі Терни. Отримав початкову освіту, потім працював різноробочим. З початком війни його та ровесників призвали до армії захищати Батьківщину. Так сталося, що батька поранили на фронті в руку, він потрапив у госпіталь, кулю не вийняли, проте руку вдалося зберегти, хоч вона й залишилася неробочою. Його, як інваліда, відправили додому. Спочатку лівою рукою він не міг нічого робити, а згодом призвичаївся і виконував посильну роботу.

Мати, Федоренко Анна Степанівна, народилася в 1920 році в селі Терни. Отримала початкову освіту, в роки війни працювала листоношею. Кожного дня жителі села чекали-виглядали звістки від своїх рідних, адже з кожної сім'ї, з кожного двору йшли чоловіки, батьки, сини захищати рідну

---

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

землю. «Було дуже важко вручати листа з фронту. Він був згорнутий трикутником, а не такий як зараз конверт. Найтяжче було, коли отримували звістку про загибель рідних» - розповідала Анна Степанівна своїм дітям. Після повернення батька з фронту, батьки Марії одружилися.

У сім'ї було 3 дітей: старша сестра Раїса 1945 року народження та старший брат Іван 1947 року. Сестра Раїса закінчила школу, вступила до училища, закінчивши його працювала швачкою, а згодом переїхала до міста. Брат Іван також, закінчивши школу, поступив до училища, здобув спеціальність залізничника, але працювати не довелося, бо забрали до армії. Проходячи службу, він здобув навички радіозв'язківця, весь час працював у військовій частині, тримаючи зв'язок між небом на літаку та землею. Як він тоді говорив: «Все передавалося азбукою Морзе».

Жили батьки бабусі в роки війни бідно, була хата – топтанка, 25 соток землі, худоби не було, бо потрібно було платити пеню. Пригадує як розповідала їй мама, що у сусідів був вишневий садок, але їм довелося його вирубувати адже не було чим платити, а в них ще й 5 діток було.

Голодомор 1932-33 рр. Страшні події життя, які всі переживали, але про які не можна було говорити. Всі родини в селі зачепив голодомор, не обминув він і сім'ї батьків моєї бабусі. Її батьки тоді були ще малими і не могли зрозуміти, чому не можна було обговорювати цю тему привселюдно, чому не можна довіряти людям, чому потрібно весь час бути обережними і обачними. Жахливим спогадом про той час був випадок, коли в 1933 році сусід-комуніст з активістами прийшов до хати батька бабусі з обшуком. Вони штиками пронизували стіжки сіна чи соломи, землю в сараї, лазили на горище. Однак нічого не знайшли. А тоді за сволочком виявили горщик з маком і висипали його у спориш. Це залишило свій слід в його серці і пам'яті – шок, це ж сусід, разом зростали, ходили один до

одного, дружили; тому батьки завжди говорили бабусі, що ніколи не знаєш як поведе в скрутну хвилину навіть близька людина.

Мама моїй бабусі розповідала як вона їла квіти акації, конюшини, шукала молоденькі паростки очерету на річці. Пригадувала, як на околиці в крайній хаті сиділа на порозі бабуся і вже знесилена повторювала: «Хлібчика, хлібчика...» Люди були пухлі, падали просто на вулиці. Тоді по 2-3 дні доводилось чекати підводу, яка зможе їх підібрати та вивезти. Було так, що втрачали людську свідомість, ставали страшними. Так, з села Комишанка до Тернів пішки прийшла сестра до брата, принесла йому пшона, розпалила грубку, щоб зварити щось у горнятку. А він до неї з сокирою і каже: «Ти жирненька...» Вона йому: «Піду водички принесу», а сама бігла всю ніч до Комишанки. Випадки канібалізму були, але боялися вголос про це говорити, а тільки поміж собою і тихцем.

Про війну розповідав бабусі батько. Він був інвалідом війни. У них на вулиці жили такі ж чоловіки, як і він – скалічені війною, але ті, кому вдалося в ній вижити. У нього була поранена ліва рука, все робив однією рукою - правою, у інших могло не бути ноги чи руки і у них була так звана «колодка» (тепер це називають протезом). Після війни це було звичайне дерево, яке обтесували аби прилаштувати якоесь до кульгті, щоб можна було ще щось і робити. Навчились «на колодці» і косити, і майструвати, і не плакали – раділи, що живі залишилися. Були й такі, які повернулись з фронту без рук чи без ніг зовсім, вони на візочках обпирались об землю і так поволі їхали. Розповідали батьки бабусі, що в Ромнах було багато жебраків, які втратили на війні руки чи ноги і просили милостиню. Але до них під'їжджала міліція і забирала, «щоб не позорили советську власть».

Мама бабусі розповідала, що тяжко було після війни, але найтяжче було, коли оголосили про початок війни по рупору.

Звістка йшла від хати до хати. У кого були хлопці-підлітки, всі розуміли, що їх призвуть на фронт. Шукали навіть без всякого наказу якісь мішечки для одягу, сухарів – була розгубленість і в той же час розуміння того, що потрібно збиратись захищати свою землю. До багатьох приходили посильні з сільської ради з повістками. Ніхто не ховався - йшли в районний центр. Багато хлопців самі, без призову, звертались до воєнкомату.

У роки війни батьки бабусі жили на окупованій території. Про події на фронті дізнавались через листи, радіо, газети. Німці стояли у тих дворах, де була просторіша хата. Згадували, як один німець показував на дітей і казав: «Кіндер, кіндер», мовляв у нього теж такі діти. Давав мило, грудку цукру. Але були й страшні німці, грубі. У родичів жило 4 німці, заставляли готувати їм сніданок, обід і вечерю. Вели себе некультурно і весь час погрожували пістолетом, тому люди жили у страху.

Також батьки бабусі розповідали про партизанів-підпільників. У Костянтинові Недригайлівського району, що за 15 км від Тернів, були у партизани. У 1965 році приїздили 2 бувших партизани до людей, які їх переховували у роки війни. Привозили подарунки і дякували за те, що врятували їх від німців.

У селі Терни був староста, молодий хлопець Іван, його не взяли до армії, бо мав слабкий зір. Коли прийшли німці, його змусили бути у них на службі – поліцаєм. Він старався допомогти односельчанам, попереджав про обшуки, в той же час дуже страждав, адже жив у страху, що буде викритий (ніби щось передчував). Коли прийшла Червона Армія, то місцева вчителька вказала на нього, що він був поліцаєм. Його дуже били, а вчителька (Раїса Іванівна) танцювала на уже мертвому тілі і приказувала, що «всім предателям Родіни таке буде». А люди обходили це місце другими вулицями і плакали.

Поверненню Червоної Армії всі люди дуже зраділи - обіймали солдатів, плакали. Цю радість не могли затьмарити ні

спустошене німцями село та голод, ні отримані деким повідомлення про смерть батька, брата чи сина, ні спалені чи розтрощені бомбами хати. Радість була велика, адже німці втікали.

Розповідали бабусі один такий випадок про німців, коли вони відходили, вірніше тікали. Розміщуючись в Недригайлові, вони на мотоциклах їздили по навколишніх селах, в тому числі і до Тернів. З боку села Костянтинів Недригайлівського району прийшла Радянська Армія, причому неочікувано для загарбників. Якраз саме тоді два німці заїхали у двір до мами бабусі. У неї була єдина курка і вони змусили її спіймати і приготувати для них поїсти. Дуже довго її ловили, потім поки приготували-поїли, а тут уже стрілянина, шум, гам. Німці бігом тікати. Тільки сіли на мотоцикл, а тут снайпер поцілів в них. Говорила мама: «Шкода куриці».

Після закінчення війни з Німеччини поверталися додому дівчата. Серед них була і подруга бабусиної мами - Цьома Анастасія. Що перше кидалося людям в очі так це відмінність у веденні господарства. Зберігала весь зібраний урожай не так, одягалася, прала одяг не так як односельчанки – багато, що перейняла і навчилася, будучи в Німеччині. Розповідала, що їй пощастило, адже потрапила до хороших хазяїнів. Все життя працювала ланковою.

Після війни мама бабусі працювала листоношею. Дуже її поважали односельчани, виглядали чи не принесє вона листа, чекали звістки, адже багато рідних не повернулося з фронту. Приходили повідомлення про без вісти пропавши, убитих. Батько не працював. Роботи майже не було. Проте не встиг народ оговтатися від жахливої війни як прийшов голод (1946-1947 рр.) Люди почали масово втікати до Курської області, бо ширилися чутки про те, що там був хліб. Але на кордоні стояли прикордонники і не пускали їх, могли заарештувати їх і навіть розстрілювали. Як пізніше з'ясувалося, сусіди з Курської

області не знали, що в Україні був голод, аж настільки був перекритий доступ інформації. Загалом люди рятувалися від голоду лушпайками з картоплі, ходили до млина, де збирали в пригоршні борошняний пил, заварювали клейстер. Також розповідала мама бабусі, що у них в селі був дуже шанований дід, Іван Митрофанович. У 1947 році у нього була на городі забуртована картопля, яку навесні він роздавав односельчанам, хоча й у самого було 5 дітей. Саме в таких скрутних моментах люди показували своє справжнє «я»: хтось віддавав останнє ближньому, а хтось – крав.

Незважаючи на всі життєві труднощі, досить скрутне матеріальне становище родини після війни, все ж таки батьки бабусі змогли вивчити, виховати і підняти на ноги своїх дітей, дати їм достойне майбутнє.

Все життя бабуся пам'ятає розповіді й науку своїх батьків, які привчали змалечку до роботи, навчали надіятися лише на саму себе, менше говорити, а більше думати, не падати духом, вірити в краще. Бабуся, як справжня українка, весь час працювала (вдома по господарству, на городі, на роботі швачкою), завжди намагалася допомагати людям, адже до інших треба ставитись так, як хочеш, щоб відносились до тебе самого. Зростила разом з дідусем 2 прекрасних дівчат, дали можливість обом здобути вищу освіту, виховали в них порядність, працелюбність, шану до старших, любов до своєї землі. За це їм безмежна дяка і низький уклін!